

**ПРЯМУЄМО
РАЗОМ**

Центр політико-правових
реформ

**ВИСНОВОК
ЩОДО СТАНУ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
ПОЛОЖЕНЬ МІЖНАРОДНИХ
АНТИКОРУПЦІЙНИХ КОНВЕНЦІЙ У
ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В АСПЕКТІ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

**Автор: Костянтин Задоя,
кандидат юридичних наук, доцент**

**Редактор: Микола Хавронюк,
доктор юридичних наук, професор**

КИЇВ – 2019

**ПРЯМУЄМО
РАЗОМ**

Центр політико-правових
реформ

Цей висновок підготовлено за підтримки Європейського Союзу в межах проекту Центру політико-правових реформ «Посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні демократичних реформ і якості державної влади».

Зміст висновку є предметом відповідальності Центру політико-правових реформ і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ETS 173	Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією 1999 року
ETS 191	Додатковий протокол до Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією 2003 року
Антикорупційна мережа	Мережа Організації Економічного співробітництва та розвитку по боротьбі з корупцією для Східної Європи та Центральної Азії
ВС	Верховний Суд
ВССУ	Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних з розгляду цивільних і кримінальних справ
ВСУ	Верховний Суд України
ВРУ	Верховна Рада України
ГРЕКО	Група держав проти корупції
Конференція КООНПК	Конференція Держав-учасниць Конвенції ООН проти корупції
КЗпП	Кодекс законів про працю України
КК	Кримінальний кодекс України
ККС ВС	Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду
КООНПК	Конвенції ООН проти корупції 2003 року
КООНТОЗ	Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
КСУ	Конституційний Суд України
ПАРЄ	Парламентська Асамблея Ради Європи
РЄ	Рада Європи
ЦПК	Цивільно-процесуальний кодекс України

I. ВСТУП

1. Україна є учасницею низки *багатосторонніх міжнародних договорів*, положення яких містять зобов'язання щодо криміналізації корупційних діянь, юрисдикція щодо таких діянь та правових наслідків вчинення таких діянь. Ключовими серед цих договорів є Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією 1999 року та Конвенція ООН проти корупції 2003 року. Крім того, згадані вище положення містяться також у Додатковому протоколі до Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією 2003 року та Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року.

2. Україна є учасницею низки *багатосторонніх міжнародних моніторингових механізмів*, метою діяльності яких є забезпечення додержання державами-учасницями положень антикорупційних конвенцій, зокрема:

- Групи держав проти корупції;
- Конференції Держав-учасниць Конвенції ООН проти корупції;
- Мережі Організації Економічного співробітництва та розвитку по боротьбі з корупцією для Східної Європи та Центральної Азії.

3. **Предметом** цього висновку є оцінювання положень законодавства України про кримінальну відповідальність на предмет їх відповідності:

а) положенням міжнародних антикорупційних конвенцій щодо криміналізації корупційних діянь, юрисдикція щодо таких діянь та правових наслідків вчинення таких діянь;

б) позицій із зазначених питань, висловлених у рамках міжнародних моніторингових антикорупційних механізмів.

4. Структурно висновок складається з трьох блоків, присвячених питанням:

- а) криміналізації корупційних діянь;
- б) юрисдикції щодо таких діянь;
- в) правових наслідків їх вчинення.

У рамках кожного з цих блоків першочергово розглядаються питання виконання зобов'язань, які випливають з декількох міжнародних договорів, а потім – питання виконання зобов'язань, які випливають з одного міжнародного договору.

II. ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОЛОЖЕННЯМ МІЖНАРОДНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ КОНВЕНЦІЙ ЩОДО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯНЬ

Криміналізація активного та пасивного підкупу в публічній сфері (стаття 8 КООНТОЗ, статті 15, 16 КООНПК, статті 2-6 ETS 173, статті 5-6 ETS 191)

5. Загалом можна констатувати, що положення статей 368 та 369 КК з

урахуванням п.п. 3-5 примітки до ст. 354, п.п. 1 та 2 примітки до ст. 364, примітки до статті 364-1 КК забезпечують високий рівень виконання зобов'язань щодо криміналізації хабарництва у публічній сфері (активний та пасивний підкуп національних та іноземних посадових осіб). Зокрема, положення п.п. 3-5 примітки до ст. 354, примітки до статті 364-1 та статей 368 та 369 КК в цілому повно та коректно відображають об'єктивні та суб'єктивні ознаки діянь, які належить криміналізувати на підставі статті 8 КООНТОЗ, статей 15, 16 КООНПК, статей 2-6 ETS 173, статей 5-6 ETS 191, а передбачене п.п. 1 та 2 примітки ст. 364 КК визначення «службової особи» є досить гнучким, щоб охопити відповідні конвенційні формулювання, якими позначаються суб'єкти тієї або іншої форми підкупу в публічній сфері.

6. Однак ступінь відповідності положень кримінального законодавства України та міжнародних антикорупційних конвенцій в аспекті криміналізації активного та пасивного підкупу в публічній сфері все ж не є абсолютним. Одні з таких невідповідностей не дозволяють говорити про невиконання Україною міжнародно-правових зобов'язань, інші – дозволяють.

7. Наприклад, до першого типу невідповідностей можна віднести те, що згідно з п. 3 примітки ст. 354 КК під пропозицією неправомірної вигоди слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особі, яка надає публічні послуги, або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди, а під обіцянкою – висловлення такого наміру з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди. Натомість, згідно з Пояснювальною доповіддю до ETS 173¹ пропозиція та обіцянка неправомірної вигоди² розрізняються не за ступенем конкретності, а за ступенем готовності суб'єкта активного підкупу надати неправомірну вигоду: *обіцянка* неправомірної вигоди має місце тоді, коли неправомірна вигода має бути надана у віддаленому майбутньому, а *пропозиція* – в будь-який момент часу. Ця відмінність у розумінні обіцянки та пропозиції неправомірної вигоди у КК та в ETS 173, утім, не видається критичною, адже в підсумку обсяг цих понять за українським законодавством охоплює те саме коло діянь, що й за міжнародними антикорупційними договорами.

Іншим прикладом невідповідності положень кримінального законодавства України та міжнародних антикорупційних конвенцій в аспекті криміналізації активного та пасивного підкупу в публічній сфері, яку загалом не можна назвати проблемною, є те, що згідно з п. 2 примітки до ст. 364 КК службовими особами для цілей статей 368 та 369 КК є судді та посадові особи міжнародних судів. Водночас, стаття 11 ETS 173 вимагає криміналізації активного та пасивного підкупу суддів та посадових осіб лише тих міжнародних судів, юрисдикцію яких визнала України. Таким чином, за рахунок відсутності застереження щодо визнання юрисдикції, статті 368 та 369 КК, з урахуванням п. 2 примітки ст. 364 КК, встановлюють кримінальну

1 Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption, p. 36 <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cce44>>.

2 Буквально в тексті цієї та інших антикорупційних конвенцій йдеться не про неправомірну вигоду, а про неправомірну перевагу.

відповідальність навіть за більш широке коло проявів активного та пасивного підкупу суддів міжнародних судів, аніж того вимагає стаття 11 ETS 173³.

8. Переходячи до другого (проблемного) типу невідповідностей положень кримінального законодавства України та міжнародних антикорупційних конвенцій в аспекті криміналізації активного та пасивного підкупу в публічній сфері, варто звернути увагу, що у положеннях міжнародних антикорупційних договорів вимагання та одержання неправомірної вигоди традиційно розглядаються як окремі (автономні) форми пасивного підкупу. Наприклад, на це зверталася увага в одному з Оціночних звітів ГРЕКО щодо України:

«Насамкінець GET бажає підкреслити, що згідно з Конвенцією корупційні правопорушення мають вважатися закінченими злочинами з моменту вчинення будь-якої із зазначених вище односторонніх дій як з боку особи, яка дає хабар, так і з боку особи, яка його одержує. Тому GET займає позицію, що обіцянку, вимагання і одержання пропозиції або обіцянки необхідно в прямій формі криміналізувати з метою чітко позначити такі дії як кримінально карані, застосовувати до них ті ж самі правила, які застосовуються до давання, пропозиції і одержання хабара, та усунути прогалини в законодавстві. У цій важливій сфері законодавство щодо хабарництва має бути однозначним. В світлі наведеного GET рекомендує доповнити положення Кримінального кодексу у частині, що стосується активного та пасивного хабарництва та зловживання впливом такими поняттями як «обіцянка» та «вимагання» вигоди та «прийняття пропозиції чи обіцянки»⁴.

Хоча в подальшому ГРЕКО визнало цю рекомендацію такою, що задовільно виконана Україною⁵, однак насправді це не так. У ч. 3 ст. 368 КК продовжує вживатися формулювання «поєднане з вимаганням неправомірної вигоди», з чого випливає, що вимагання неправомірної вигоди *per se* не є окремою формою пасивного підкупу службової особи та, відповідно, закінченим злочином.

Інша невідповідність українського кримінального законодавства та антикорупційних конвенцій має більш прихований характер, оскільки виявляється не через текст статті 368 КК, а через практику її застосування судами. Зокрема, судова практика України виходить із того, що пасивний підкуп службової особи має місце лише тоді, коли в неї була реальна можливість вчинити або не вчинити діяння, за яке вона одержує неправомірну вигоду. Свого часу концепцію «реальної можливості» неодноразово підтримував у своїх рішеннях ВССУ⁶. На жаль, подібний підхід до тлумачення статті 368 КК продовжує використовувати ВС:

3 Ситуації подібного типу, коли виконання міжнародно-правового зобов'язання відбувається «із запасом», у доктрині міжнародного права метафорично називають «позолотою (gold plating)».

4 Оціночний звіт по Україні Інкримінації (ETS 173 і 191, GPC 2) (Тема I) (Greco Eval III Rep (2011) 1E (P2) Тема I), затверджений на 52-му Пленарному засіданні ГРЕКО (Страсбург, 17-21 жовтня 2011 р.), пар. 63. <https://old.nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/nazk_files/zvity/2.4.pdf>.

5 Second Compliance Report on Ukraine «Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2)» / «Transparency of Party Funding» (Greco RC-III (2015) 22E), adopted by GRECO at its 70th Plenary Meeting (Strasbourg, 30 November – 4 December 2015), p. 16 <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ca329>>.

6 Див., наприклад, ухвали ВССУ від 09.08.2012 року в справі № 5-3516км12 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26092626>> та від 06.12.2002 року в справі № 5-3541км11 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21114847>>.

«Таким чином, ОСОБА_6 не міг погодити та зареєструвати декларацію про початок виконання робіт по реконструкції вищевказаного приміщення, оскільки це виходило за межі його службових обов'язків, тобто ОСОБА_18 в силу наданих йому законом та підзаконними нормативно-правовими актами повноважень не міг вчинити жодних дій в інтересах потерпілого ОСОБА_5 та власника приміщення ОСОБА_9.

Одержання неправомірної вигоди означає прийняття службовою особою незаконної винагороди за виконання чи невиконання в інтересах того хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої-дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Крім того обвинувачений не міг здійснити жодної дії з використанням свого службового становища в інтересах потерпілого ОСОБА_5 та будь-якої третьої особи, оскільки потерпілий не був уповноваженою особою, котра мала правовий зв'язок із нерухомим майном, а також з огляду на те, що інкриміноване обвинуваченому діяння виходить за межі його службових обов'язків.

...

За таких обставин, вчинене обвинуваченим ОСОБА_6 діяння слід розглядати не як одержання службовою особою, яка займає відповідальне становище, неправомірної вигоди для себе за вчинення в інтересах тих, хто надає неправомірну вигоду, та в інтересах третьої особи дій з використанням наданої їй влади та службового становища, поєднаного з вимаганням неправомірної вигоди, вчиненого повторно, а як незакінчений замах на заволодіння чужим майном шляхом обману, тобто, як кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 15, ч. 1 ст. 190 КК України»⁷.

Однак подібний підхід суперечить вимогам антикорупційних конвенцій.

Наприклад, у Пояснювальній доповіді до ETS 173 прямо зазначається, що можливість або неможливість особи вчинити або не вчинити діяння, за які вона одержує неправомірну вигоду, не має правового значення:

«Розробники Конвенції вважали, що вирішальним елементом складу правопорушення є не те, чи має посадова особа намір діяти згідно з проханням хабародавця, а те, чи їй з метою одержати щось від неї запропонували, надали або пообіцяли хабара. А що хабародавець, імовірно, може й не знати, чи володіє посадова особа такою свободою дій, то цей елемент складу для цілей даного положення є нерелевантним. Конвенція ж бо має на меті зберегти довіру громадян до справедливої публічної адміністрації»⁸, а ця довіра помітно ослабла б навіть і в тім разі, якби посадова особа так діяла і не діставши хабара»⁹.

Ще одна, менш очевидна, проблема пов'язана з визначенням неправомірної вигоди, яке для цілей статті 368 КК, як і для цілей статей 354, 368-3 та 368-4 КК¹⁰ наведене у п. 5 примітки до ст. 354 КК. Зокрема, у цьому положенні вжито формулювання «... вимога щодо надання...» та «... вимушена надати...», буквально тлумачення яких може призвести до застосування

7 Постанова ККС ВС від 20 березня 2018 року в справі №753/11828/13-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73001370>>.

8 Підкреслено нами (від редактора).

9 Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption, p. 39 <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c0e44>>.

10 Див. п. 9-12 цього висновку.

відповідних положень КК всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням України. Зокрема, вказані формулювання не можна розцінювати так, що реакцією адресата вимагання неправомірної вигоди не може бути пропозиція чи обіцянка останньої, оскільки антикорупційні конвенції не передбачають жорсткого зв'язку між вимаганням неправомірної вигоди та лише такою формою активного підкупу як надання неправомірної вигоди.

Криміналізація активного та пасивного підкупу в приватній сфері (стаття 21 КООНПК, статті 7-8 ETS 173)

9. В цілому статті 354, 368-3 та 368-4 КК забезпечують задовільне виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань щодо криміналізації активного та пасивного підкупу в приватній сфері. Однак і в даному випадку немає повної відповідності між положеннями кримінального законодавства та антикорупційних конвенцій.

10. Положення статей 354, 368-3 та 368-4 КК в певних аспектах також «вкриті позолотою» у порівнянні з антикорупційними конвенціями. Зокрема, у статтях 21 КООНПК та статтях 7-8 ETS 173 на держави-учасниці покладається зобов'язання здійснити криміналізацію лише тих випадків активного та пасивного підкупу в приватній сфері, коли він здійснюється за виконання або невиконання повноважень на порушення обов'язків тим, кого підкуповують, *тобто за вчинення протиправних діянь*. У свою чергу статті 354, 368-3 та 368-4 КК передбачають кримінальну відповідальність і тоді, коли підкуп здійснюється у зв'язку із вчиненням діянь, які загалом є правомірними.

11. По-перше, в силу однотипності положень статей 354, 368-3 і 368-4 КК, з одного боку, та статей 368 і 369 КК, з іншого боку, перша група положень не узгоджується з міжнародними антикорупційними конвенціями в тих же аспектах, що й друга група статей¹¹.

12. По-друге, свого часу ГРЕКО рекомендувало Україні:

«...[В]нести зміни до кримінального законодавства у частині, яка стосується хабарництва у приватному секторі, щоб коло суб'єктів відповідальності чітко включало в себе усі категорії осіб, які обіймають керівні посади у приватних підприємствах або працюють на них у будь-якій якості, як це передбачено статтями 7 та 8 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173)».

Зазначені конвенційні положення вимагають криміналізації діянь осіб, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи (фізичних осіб-підприємців за українським законодавством), а також їх найманих працівників¹².

Зазначена рекомендація виглядає виконаною щодо відповідальності першої категорії осіб, оскільки ч. 3 ст. 18 КК¹³ дозволяє визнавати фізичних

¹¹ Див. п. 8 цього висновку.

¹² Див. з цього приводу Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption, p. 54 <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cse44>>.

¹³ В абз. 2 п. 5 ППВСУ «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за

осіб, які здійснюють керівництво найманими працівниками, службовими особами, що виконують організаційно-розпорядчі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється законом (зокрема, ст. 21 КЗпП)¹⁴.

На жаль, рекомендація ГРЕКО залишається не виконаною в аспекті відповідальності другої із зазначених вище категорій осіб, оскільки їх активний та пасивний підкуп не є кримінально караним. Вони не є особами, що надають публічні послуги (ст. 368-4 КК), службовими особами юридичних осіб приватного права (ст. 368-3 КК) та працівниками підприємства, установ чи організації, які не є службовими особами, або особами, які працюють на користь підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК).

Криміналізація зловживання впливом (стаття 18 КООНПК, стаття 12 ETS 173)

13. Забезпечувати виконання міжнародно-правових зобов'язань щодо зловживання впливом покликана стаття 369-2 КК. На перший погляд, її положення виглядають цілком задовільними, однак таке враження є оманливим.

14. В контексті статті 369-2 КК специфічного характеру набуває проблема визнання вимагання неправомірної вигоди окремим (автономним) проявом підкупу. У цьому аспекті стаття 369-2 КК, як і стаття 368 КК, не відповідає міжнародно-правовим зобов'язанням, оскільки вимагання неправомірної вигоди є лише кваліфікуючою ознакою пасивного зловживання впливом. При цьому стаття 369-2 КК взагалі не згадується в п. 5 примітки до ст. 354 КК, яка містить законодавче визначення вимагання неправомірної вигоди. Таке законодавче рішення можна пояснити тим, що зміст першої форми вимагання неправомірної вигоди в розумінні п. 5 примітки ст. 354 КК (вимога щодо надання неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища, наданих повноважень, влади, службового становища стосовно особи, яка надає неправомірну вигоду) не узгоджується з особливостями об'єктивної сторони зловживання впливом, оскільки особа, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) здійснити вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави, жодним чином *не використовує своє становище, владу, службове становище чи повноваження* для одержання неправомірної вигоди.

Таким чином, у ч. 3 ст. 369-2 КК ознака «вимагання неправомірної вигоди» не повинна тлумачитися шляхом звернення до п. 5 примітки до ст. 354

ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» від 08.10.2004 р. №15, яка була прийнята до доповнення КК частиною 3 ст. 18 КК, фізичні особи-підприємці не визнавалися службовими особами.

14 Частина 1 ст. 21 КЗпП, допускаючи можливість укладення трудового договору між працівником та фізичною особою, не обмежує коло останніх фізичними особами-підприємцями. У п. 1 Порядку реєстрації трудового договору між працівником і фізичною особою, яка використовує найману працю, затв. наказом Міністерства праці та соціальної політики України в редакції від 14.10.2010 р. №320), вказано, що цей Порядок поширюється на фізичних осіб-підприємців та фізичних осіб, які використовують найману працю, пов'язану з наданням послуг (кухарі, няньки, водії тощо). Отже, службовою особою за КК може бути й «звичайна» фізична особа, що використовує найману працю.

КК в повному обсязі. До уваги повинна братися лише друга із передбачених цим положенням форм вимагання неправомірної вигоди (умисне створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів). Інший підхід буде вести до спотворення природи зловживання впливом як прояву «фонові» корупції¹⁵.

15. Стаття 18 КООНПК та ст. 12 ETS 173 спеціально обумовлюють, що при зловживанні впливом суб'єкт пасивного підкупу може «торгувати» як реальним, так і удаваним впливом. Стаття 369-2 КК не містить подібного застереження, відсутність якого загалом могла би компенсуватися тлумаченням згаданої статті у відповідності з міжнародно-правовими зобов'язаннями України, однак, на жаль, ККС ВС сформулював правовий висновок про те, що вплив, який є «предметом торгівлі» при вчиненні злочину, передбаченого ст. 369-2 КК, повинен бути реальним:

«Кримінальна відповідальність за ч. 2 ст. 369-2 КК України настає за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або пропозицію чи обіцянку здійснити вплив за надання такої вигоди. Суб'єктом цього злочину є будь-яка особа, при цьому специфікою таких осіб є те, що вони, не маючи статусу службової особи, мають реальну можливість вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави»¹⁶.

Такий підхід до тлумачення статті 369-2 КК йде врозріз з міжнародно-правовими зобов'язаннями України.

16. Серйозною проблемою, яка ускладнює застосування ст. 369-2 КК, а отже – ставить під сумнів належне виконання міжнародно-правових зобов'язань щодо криміналізації незаконного збагачення, є відсилка у примітці ст. 369-2 КК, яка визначає адресата зловживання впливом, на Закон «Про засади запобігання і протидії корупції», що втратив чинність. Окремі українські суди, хоча і не ККС ВС, уповноважений формулювати обов'язкові для врахування правові висновки щодо застосування норм кримінального права, трактують таку ситуацію як відсутність підстав для застосування статті 369-2 КК:

«Враховуючи, що станом на 8 вересня 2016 року визначення кола осіб, які є уповноваженими на виконання функцій держави, наведене у примітці до статті 369-2 Кримінального кодексу, втратило чинність, суд вважає, що відповідно ч. 2 статті 369-2 КК України не може бути застосована»¹⁷.

17. У Пояснювальній доповіді до ETS 173 зловживання впливом характеризується як прояв «фонові корупції»:

«Криміналізація зловживання впливом має за мету дістатися до ближнього кола посадової особи або політичної партії, до якої він належить, і боротися з корупційною поведінкою тих осіб, які, перебуваючи поряд із

15 Див. пар. 17 цього висновку.

16 Постанова ККС ВС від 22 лютого 2018 р. в справі №686/8714/16-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/72460348>>.

17 Вирок Кельменецького районного суду Чернівецької області від 12 жовтня 2018 р. <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/77098737>>.

владою, намагаються скористатися зі свого становища, що сприяє формуванню корумпованої атмосфери. Стаття дає Договірним сторонам змогу взятися за так звану «фонову корупцію», яка послаблює віру громадян у справедливість державного управління»¹⁸.

Ретранслюючи цю тезу на кримінальне законодавство України, суб'єктом пасивного зловживання впливом слід вважати особу, яка не використовує становища працівника підприємства, установи чи організації (особи, яка працює на користь підприємства, установи чи організації), владу або службове становище чи повноваження службової особи юридичної особи приватного права або особи, що надає публічні послуги¹⁹. На жаль, правові висновки ККС ВС з цього приводу мають суперечливий характер.

У згаданій вище постанові ККС ВС від 22 лютого 2018 р. в справі №686/8714/16-к²⁰ суд охарактеризував суб'єкта пасивного зловживання впливом в дусі концепції «фонові корупції», однак за кілька місяців ККС ВС суд підійшов до даного питання принципово інакше:

«Судом проаналізовано повноваження ОСОБА_2 як представника митного брокера, закріплені в митному законодавстві, які вказують на те, що його взаємозв'язок із митними органами та посадовими особами митниці під час митних формальностей обмежено чіткими приписами закону. Надаючи послуги з декларування товарів, він користувався лише тими повноваженнями, що мають декларанти митних товарів. Митне законодавство не наділяє представника митного брокера, декларанта жодними повноваженнями та пов'язаними з ними службовими можливостями, завдяки яким можна впливати на посадових осіб митниці.

При цьому існування неслужбових та родинних зв'язків, дружніх, добрих міжособистісних відносин між ОСОБА_2 та посадовою особою митниці в розумінні ст. 369-2 КК України не може бути ознакою суб'єкта зловживання впливом»²¹.

У такий спосіб ККС ВС всупереч своєму попередньому висновку підкреслив, що суб'єкт пасивного зловживання впливом «торгує» ним за рахунок правового становища чи правових повноважень. Відсутність послідовної практики застосування статті 369-2 КК в аспекті ознак суб'єкта зловживання впливом свідчить про неналежне виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань, що випливають зі статті 18 КООНПК та статті 12 ETS 173.

Криміналізація відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом (стаття 23 КООНПК, стаття 13 ETS 173)

18. У Пояснювальній доповіді до ETS 173 включення до цього договору

18 Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption, p. 64 <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c0ce44>>.

19 Якщо суб'єкт пасивного підкупу повинен використати один із перерахованих видів повноважень чи становища для впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави, скоєне слід кваліфікувати за статтями 354, 368, 368-3, 368-3 КК.

20 Див. п. 15 цього висновку.

21 Постанова ККС ВС від 26 червня 2018 р. в справі №359/1848/15-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/75068777>>.

статті 13 пояснюється тісним зв'язком між корупцією та відмиванням доходів²², хоча останнє з цих явищ не є проявом першого, адже предмет відмивання доходів може бути здобутим внаслідок вчинення будь-якого злочину (крадіжки, шахрайства, торгівлі людьми тощо).

19. Стаття 209 КК загалом відповідає вимогам статті 23 КООНПК та статті 13 ЕТС 173, що й не дивно, оскільки Україна є учасницею й інших міжнародно-правових договорів, які вимагають криміналізації відмивання доходів (зокрема, Конвенції РЄ про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 1990 року, та Конвенції РЄ про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму 2005 року), а також бере участь у діяльності у моніторингових процедурах, предметом яких з-поміж іншого є й криміналізації відмивання доходів.

20. Однак про абсолютне виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань щодо криміналізації доходів говорити поки не доводиться. Наприклад, у Звіті за результатами п'ятого раунду взаємної оцінки України, затвердженому MONEYVAL²³ у ході його 55-го Пленарного засідання (м. Страсбург, 5-7 грудня 2017 року) з-поміж інших рекомендацій зазначається:

«Необхідно переглянути ст. 209 КК, щоб переконливо встановити, що для судового розгляду справи стосовно ВК не потрібне судове засудження за предикатний злочин»²⁴.

Криміналізація незаконного збагачення (стаття 20 КООНПК)

21. Виконання Україною зобов'язання з криміналізації незаконного збагачення у правовій системі України тривалий час виконувала в різних своїх редакціях стаття 368-2 КК, яка, однак була визнана неконституційною КСУ переважно з мотивів порушення принципу правової визначеності як складової принципу верховенства права (стаття 8 Конституції України) та принципу презумпції невинуватості (стаття 62 Конституції України)²⁵.

22. В українському юридичному дискурсі неодноразово висловлювалася точка зору, що існування у кримінальному законодавстві положення про незаконне збагачення є необов'язковим, оскільки стаття 20 КООНПК належить до так званого факультативного блоку криміналізації. Така точка зору, однак, є помилковою. Стаття 20 КООНПК, на відміну від, наприклад, статті 18, залишає за державами не абсолютно вільний розсуд у питанні криміналізації незаконного збагачення, а обмежує його умовою «дотримання своєї конституції

22 Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption, p. 69 <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cce44>>.

23 Спеціальний комітет експертів Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів протидії відмиванню грошей.

24 Звіт за результатами п'ятого раунду взаємної оцінки України, затверджений MONEYVAL у ході його 55-го Пленарного засідання (м. Страсбург, 5 – 7 грудня 2017 року), п. 13 <http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2018/20180305/ZVIT_UKR.pdf>.

25 Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України від 26 лютого 2019 року № 1-п/2019 <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p_2019.pdf>.

та основоположних принципів своєї правової системи». Інакше кажучи, якщо конституція та основоположні принципи правової системи держави не перешкоджають криміналізації незаконного збагачення, держава повинна виконати це зобов'язання.

23. При цьому в рамках Конференції КООНПК Україна вже проінформувала інших держава-членів, що вже перша редакція статті 368-2 КК позиціонується Україною як відображення статті 20 КООНПК²⁶, з чого випливає, що криміналізація незаконного збагачення не суперечить Конституції України та основоположним принципам правової системи України. Таким чином, Рішення КСУ від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019 створює ситуацію, яка має ознаки порушення Україною міжнародно-правового зобов'язання, що випливає зі ст. 20 КООНПК. Саме це рішення не може бути виправданням невиконання міжнародно-правового зобов'язання, оскільки згідно зі ст. 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року держава не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору.

24. Таким чином, на даний момент міжнародно-правове зобов'язання, яке випливає для України зі ст. 20 КООНПК, не виконане у повному обсязі. Виконання цього зобов'язання повинно бути здійснене шляхом доповнення КК окремим положенням, яке б ґрунтувалося на ст. 20 КООНПК та за можливості враховувало зауваження, висловлені КСУ щодо визнаною неконституційною редакції ст. 368-2 КК.

Криміналізація розкрадання, неправомірного привласнення або іншого нецільового використання майна державною посадовою особою та розкрадання майна в приватному секторі (статті 17 та 22 КООНПК)

25. Міжнародно-правові зобов'язання, які впливають зі статей 17 та 22 КООНПК, можна вважати задовільно виконаними Україною за рахунок статей 191, 210, 262, 308, 312, 313, 357, 410 КК (з урахуванням визначення поняття «службова особа», передбаченого ч.ч. 3, 4 ст. 18 КК), які існували в кримінальному законодавстві ще до ратифікації Україною КООНПК. Зокрема, у рамках моніторингу, що проводиться Конференцією КООНПК, експерти не висловили суттєвих зауважень щодо виконання Україною статей 17 та 22 КООНПК, відмітивши лише, що ст. 191 КК прямо не говорить про можливість заволодіння майном на користь третьої особи, як того вимагає стаття 17 КООНПК. Однак усталене судове тлумачення ст. 191 КК має на увазі, що передбачений нею злочин вчиняється з корисливим мотивом, що полягає у прагненні одержати неправомірну вигоду для себе чи для третьої особи.

26. Слід констатувати певну термінологічну відмінність між положеннями статей 17 та 22 КООНПК, з одного боку, та, наприклад, ст. 191 КК, з іншого. Зокрема, у ст. 191 КК об'єктивна сторона злочину

26 Група по обзору ходу осуществления Четвертая сессия Вена, 27-31 мая 2013 года. Резюме страновых докладов. Записка Секретариата. Украина (CAC/COSP/IRG/I/1/1/Add.10), с. 6 <<https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/ImplementationReviewGroup/ExecutiveSummaries/V1257232r.pdf>>.

використовується без використання терміну «розкрадання», а термін «привласнення», в свою чергу, співіснує з термінами «заволодіння... шляхом зловживання службовим становищем» та «розтрата». Такі розбіжності не видаються проблематичними, оскільки з підготовчих матеріалів КООНПК²⁷ та документів, покликаних забезпечити гармонійне виконання цього договору на національному рівні²⁸, не випливає, що пара конвенційних термінів «розкрадання – неправомірне привласнення» є ширшою за тріаду «привласнення – розтрата – заволодіння... шляхом зловживання» в національному законодавстві України.

Криміналізація зловживання службовим становищем (стаття 19 КООНПК)

27. Віддзеркаленням ст. 19 КООНПК у кримінальному законодавстві України є ст. 364 КК, яка, однак, відверто не забезпечує криміналізації діянь в тому обсязі, якого вимагає конвенційне положення.

28. По-перше, згідно зі ст. 364 КК кримінальна відповідальність службової особи за зловживання в владою або службовим становищем настає лише у випадку спричинення істотної шкоди, яка визначається в п. 3 примітки до ст. 364 КК:

«3. Істотною шкодою у статтях 364, 364-1, 365, 365-2, 367 вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».²⁹

Цей наслідок традиційно відокремлює кримінально каране зловживання владою або службовим становищем від дисциплінарних правопорушень ще з радянських часів. Попри те, що в чинній редакції п. 3 примітки до ст. 364 КК він обмежений лише наслідками майнового характеру, це істотно звужує сферу криміналізованих діянь у порівнянні зі ст. 19 КООНПК.

29. По-друге, згідно зі ст. 19 КК зловживання службовим становищем може бути вчинене шляхом як дії, так і бездіяльності, в той час як ст. 364 КК є менш чіткою в цьому питанні, говорячи про «використання влади чи службового становища». Хоча в судовій практиці непоодинокі випадки, коли використанням влади чи службового становища визнається *бездіяльність* службової особи, за відсутності прямого законодавчого застереження у тексті ст. 364 КК це видається недостатнім для того, щоб констатувати відповідність зазначеного положення КК статті 19 КООНПК в аспекті можливості вчинення

27 Travaux Préparatoires of the negotiations for the elaboration of the United Nations Convention against Corruption, p. 177-181, 207-209 <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Travaux/Travaux_Preparatoires_-_UNCAC_E.pdf>.

28 Руководство для законодательных органов по осуществлению Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции, п. 214-219, 309-311 <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/LegislativeGuide/UNCAC_Legislative_Guide_R.pdf>.

29 Від редактора: до цієї проблеми слід додати і те, що порівняно з попередніми редакціями ст. 364 КК, в нинішній її редакції йдеться виключно про майнову шкоду. Це ще більше віддаляє її від ст. 19 КООНПК. Фактичним наслідком такої зміни редакції ст. 364 КК стало те, що порівняно з 2002–2013 роками кількість засуджених за цією статтею в Україні зменшилась в сотні разів.

зловживання службовим становищем шляхом як дії, так і бездіяльності.

30. Ще однією очевидною відмінністю між конвенційним положенням та ст. 364 КК є те, що в останній «дефектність» поведінки суб'єкта злочину пов'язується використанням влади чи службового становища всупереч інтересам служби, а в статті 19 КООНПК йдеться про дію або бездіяльність, що мають характер *порушення закону*. Таким чином, у цьому аспекті ст. 364 КК видається ширшою за конвенційне положення, оскільки використання влади чи службового становища всупереч інтересам служби може втілитися як в діяннях, що *per se* мають протиправний характер, так і в діяннях, що формально є законними, але вчинені не в інтересах служби.

Криміналізація приховування (стаття 24 КООНПК)³⁰

31. У доповіді щодо України, підготовленій в рамках моніторингу, що здійснюється Конференцією КООНПК, щодо виконання Україною ст. 24 КООНПК зроблено такий висновок:

«Українські компетентні органи переконливо послалися на статтю 198 КК як на норму, що інкорпорує у внутрішнє законодавство статтю 24 КПК ООН про кримінальну відповідальність за приховування»³¹.

Цей висновок не викликає заперечень. Стаття 198 КК забезпечує всеосяжну криміналізацію діянь, про які йдеться у статті 24 КООНПК.

Криміналізація перешкоджання здійсненню правосуддя (стаття 25 КООНПК)³²

32. У рамках моніторингу, що здійснюється Конференцією КООНПК, щодо виконання Україною зобов'язання, яке впливає зі статті 25 КООНПК, було зроблено таке спостереження:

«Україна повідомила, що існує всебічний зв'язок між положеннями КК (статті 343-349 та 376-379), які встановлюють кримінальну відповідальність за різноманітні діяння, такі як залякування свідків та перешкоджання даванню показань свідком або виконанню службових обов'язків працівниками правоохоронних та судових органів»³³.

Вочевидь, позиція української влади не викликала заперечень чи застережень, хоча зроблене українською владою твердження щодо виконання

30 Приховування безумовно не є *per se* проявом корупції. Причини включення до КООНПК зобов'язань щодо його криміналізації є тими ж, що й причини включення до антикорупційних конвенцій зобов'язань щодо криміналізації відмивання доходів (див. пар. 18 цього висновку).

31 Група по обзору хода осуществления Четвертая сессия Вена, 27-31 мая 2013 года. Резюме страновых докладов. Записка Секретариата. Украина (CAC/COSP/IRG/I/1/1/Add.10), с. 5 <<https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/ImplementationReviewGroup/ExecutiveSummaries/V1257232r.pdf>>.

32 Причини включення до КООНПК зобов'язань щодо криміналізації перешкоджання здійснення правосуддя аналогічні причинам включення до цієї конвенції зобов'язань щодо криміналізації приховування (див. зноску 26).

33 Група по обзору хода осуществления Четвертая сессия Вена, 27-31 мая 2013 года. Резюме страновых докладов. Записка Секретариата. Украина (CAC/COSP/IRG/I/1/1/Add.10), с. 6 <[https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/ImplementationReviewGroup/ExecutiveSummaries/V125723](https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/ImplementationReviewGroup/ExecutiveSummaries/V125723>)>.

ст. 25 КООНПК видається неоднозначним.

33. По-перше, положення КК, на які послалася українська влада, охоплюють далеко не всі діяння, що підлягають криміналізації згідно зі ст. 25 КООНПК, але водночас ці діяння охоплюються іншими положеннями КК України. Наприклад, надання неправомірної переваги з метою схилення до давання неправдивих показань, що згадується в ст. 25(a) КООНПК, охоплюється ст. 386 КК.

34. По-друге, і найголовніше, окремі із згаданих у ст. 25 КООНПК діянь взагалі не накриваються положеннями кримінального законодавства України, а саме:

- залякування з метою схилення до давання неправдивих показань або втручання в процес давання показань або надання доказів під час провадження (ст. 25(a) КООНПК);

- залякування з метою втручання у виконання службових обов'язків посадовою особою судових або правоохоронних органів під час провадження (ст. 25(b) КООНПК);

- обіцянка та пропозиція неправомірної вигоди з метою схилення до давання неправдивих показань або втручання в процес давання показань або надання доказів під час провадження (ст. 25(a) КООНПК).

У двох перших випадках невідповідність КК України та конвенційного положення можна пояснити тим, що для кримінального права України взагалі невластива криміналізація залякування як різновиду насильницької поведінки. Зазвичай відповідальність встановлюється за фізичне насильство, погрози таким насильством чи інші погрози.

Що стосується третього випадку, то ст. 386 КК криміналізує підкуп свідка, під яким, очевидно, можна розуміти лише надання йому неправомірної вигоди. За кримінальним правом України обіцянка та пропозиція неправомірної вигоди свідку можуть розглядатися як готування до підкупу свідка, однак в силу ч. 2 ст. 14 КК не є кримінально караним готування до злочину невеликої тяжкості, а злочин, передбачений ст. 386 КК, належить саме до цієї категорії.

Криміналізація активного та пасивного підкупу національних та іноземних арбітрів, національних та іноземних присяжних засідателів (статті 2-6 ETS 191)

35. Зобов'язання, що впливають зі статей 2-6 ETS 191, можна вважати такими, що виконані Україною задовільно, але не абсолютно³⁴. Зокрема, криміналізація підкупу національних арбітрів забезпечується ст. 368-4 КК з урахуванням п.п. 3-5 примітки до ст. 354, примітки до ст. 364-1 КК, криміналізація підкупу іноземних арбітрів, національних та іноземних присяжних засідателів – статтями 368 та 369 КК з урахуванням п.п. 3-5 примітки до ст. 354, п.п. 1 та 2 примітки до ст. 364, примітки до ст. 364-1 КК.

36. Звернемо увагу на непослідовність українського законодавства:

34 Щодо прогалин у криміналізації див. пар. 8 та 11 цього висновку.

підкуп національних та іноземних арбітрів є кримінально караним за різними статтями КК через те, що національні арбітри (за термінологією КК України – третейські судді) віднесені до числа осіб, що надають публічні послуги, а іноземні арбітри (за термінологією КК України – іноземні третейські судді) – до числа службових осіб. При цьому, з огляду на санкції статей 368-4 та 368, 369 КК, підкуп іноземних арбітрів карається більш суворо, ніж підкуп національних арбітрів.

Встановлення відповідальності за фінансові злочини (стаття 14 ETS 173)³⁵

37. Стаття 14 ETS 173 містить зобов'язання щодо встановлення відповідальності (не обов'язково кримінальної) за виписування чи використання рахунку або будь-якого іншого облікового документа чи запису, що містить недостовірну чи неповну інформацію та незаконне неоформлення запису про сплату з метою вчинення, приховування чи маскуванню злочинів, згаданих у статтях 2-12 Конвенції.

38. Це зобов'язання можна вважати задовільно виконаним Україною, оскільки зазначені у ст. 14 ETS 173 діяння у цілому охоплюються статтями 358 та 366 КК.

ІІІ. ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОЛОЖЕННЯМ МІЖНАРОДНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ КОНВЕНЦІЙ ЩОДО ЮРИСДИКЦІЇ

39. Зобов'язання щодо юрисдикції передбачені ст. 42 КООНПК, ст. 17 ETS 173, ст. 15 КООНТОЗ. Окрім з цих зобов'язань мають імперативний, а інші – факультативний характер.

40. Свого часу ГРЕКО висловило занепокоєння стосовно того, що кримінальне законодавство України не повністю відповідає вимогам статті 17 ETS 173 та рекомендувало українській владі:

«[З]абезпечити, щоб Україна мала юрисдикцію у всіх злочинах хабарництва та зловживання впливом, які були вчинені за кордоном не громадянами України із залученням українських посадових осіб, членів українських публічних асамблей (виборчих органів), українських посадовців у міжнародних організаціях, українських членів міжнародних парламентських асамблей та українських суддів чи посадових осіб міжнародних судів»³⁶.

41. На виконання цієї рекомендації ст. 8 КК було доповнено частиною 2 такого змісту:

«Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в

35 Причини включення до ETS 173 зобов'язань щодо криміналізації перешкоджання здійснення правосуддя є такими ж, що й, наприклад, причини включення до цієї КООНПК зобов'язань щодо криміналізації приховування (див. зноску 26).

36 Оціночний звіт по Україні Інкримінації (ETS 173 і 191, GPC 2) (Тема I) (Greco Eval III Rep (2011) 1E (P2) Тема I), затверджений на 52-му Пленарному засіданні ГРЕКО (Страсбург, 17-21 жовтня 2011 р.), пар. 73. <https://old.nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/nazk_files/zvity/2.4.pdf>.

Україні, також підлягають в Україні відповідальності згідно з цим Кодексом, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у статтях 368, 368-3, 368-4, 369 і 369-2 цього Кодексу, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду».

42. Наразі положення статей 6-8 КК задовільно забезпечують виконання міжнародно-правових зобов'язань України щодо встановлення юрисдикції, передбачених ст. 42 КООНПК, ст. 17 ETS 173, ст. 15 КООНТОЗ.

43. Тим не менш, зазначені статті КК створюють підстави для здійснення Україною юрисдикції щодо ширшого кола діянь, аніж того вимагають антикорупційні конвенції.

Наприклад, ч. 2 ст. 8 КК поширюється на випадки, коли іноземець поза межами території України надає неправомірну вигоду громадянину України, який є службовою особою юридичної особи приватного права за законодавством іншої держави. Встановлення юрисдикції щодо таких випадків не вимагає жодна з конвенцій. Хоча кожна з них містить згадку³⁷ про можливість встановлення державою-учасницею юрисдикції в більш широкому обсязі, аніж того вимагає відповідна конвенція, у КООНПК та КООНТОЗ зазначені згадки супроводжується прямим застереженням «без шкоди для норм загального міжнародного права», а при тлумаченні ETS 173 це застереження повинно матися на увазі. Таким чином, статті 6-8 КК повинні тлумачитися у спосіб, який би гарантував додержання загального міжнародного права у випадках, які виходять за рамки вимог та дозволів міжнародних антикорупційних конвенцій щодо юрисдикції.

IV. ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОЛОЖЕННЯМ МІЖНАРОДНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ КОНВЕНЦІЙ ЩОДО ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ДІЯНЬ

Санкції (стаття 30, 44 КООНПК, стаття 11, 16 КООНТОЗ, стаття 19 ETS 173)

39. Міжнародні антикорупційні конвенції містять доволі обтічні положення щодо санкцій, що повинні бути передбачені у національному кримінальному законодавстві за вчинення діянь, криміналізації яких вимагають згадані договори, залишаючи тим самим державам широку межу вільного розсуду в цьому питанні. В цілому усі конвенції роблять наголос на тому, що санкції повинні враховувати ступінь небезпеки злочину (КООНПК та КООНТОЗ) та бути ефективними, адекватними і стримуючими (ETS 173).

40. Деякі положення щодо санкцій, однак, мають доволі конкретний характер, зокрема:

а) ст. 44(3) КООНПК, ст. 16(7) КООНТОЗ та ст. 19(1) ETS 173 вимагають,

37 Див. ст. 42(6) КООНПК, ст. 17(4) ETS 173, ст. 15(6) КООНТОЗ.

щоб покарання за діяння, криміналізації яких вимагають ці договори, відповідало мінімальному пороговому рівню, з яким національне законодавство держави-учасниці пов'язує можливість *екстрадиції*³⁸;

б) стаття 30(7) КООНПК містить чітке, хоча й не імперативне зобов'язання щодо позбавлення осіб, які вчинили передбачені конвенцією діяння, права займати державну посаду та права займати посаду на будь-якому підприємстві, яке цілком або частково перебуває у власності держави.

41. Свого часу міжнародні моніторингові механізми висловлювали певні сумніви щодо відповідності українського кримінального законодавства вимогам антикорупційних конвенцій в питанні санкцій:

а) ГРЕКО висловило рекомендацію:

«[П]ідвищити у послідовний спосіб кримінальні санкції за базові злочини активного і пасивного хабарництва у публічному та приватному секторах, які передбачені частинами першими відповідних статей щоб забезпечити їх повну відповідність зі ст. 19, ч. 1 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173)»³⁹;

б) Конференція КООНПК, у свою чергу, висловила сумніви щодо адекватності окремих положень українського законодавства:

«...[М]інімальна межа покарань, що призначаються за основні види таких правопорушень, як пасивний підкуп в публічному секторі («арешт» на шість місяців), активний підкуп в публічному секторі (позбавлення волі на строк до двох років) або підкуп у приватному секторі (позбавлення волі до двох років), як видається, є відносно низькою. Крім того, «пропозиція» хабара в публічному секторі тягне за собою менш суворі покарання, ніж «давання» хабара, і обтяжуючі обставини передбачені тільки для випадків «давання» хабара»⁴⁰.

42. Оцінюючи виконання зазначених рекомендацій, можна констатувати, що Україна задовільно виконала рекомендацію ГРЕКО, однак українське кримінальне законодавство продовжує залишатися проблемним у світлі побоювань, висловлених Конференцією КООНПК. Зокрема, основні різновиди активного підкупу у приватному секторі (ч. 1 ст. 354, ч. 1 ст. 368-3, ч. 1 ст. 368-4 КК), а також один з основних різновидів пасивного підкупу у приватному секторі (ч. 3 ст. 354 КК) і досі караються позбавленням волі на строк не більше двох років.

43. Крім того, санкції значного числа статей КК України, які забезпечують виконання зобов'язання криміналізувати перешкоджання здійсненню правосуддя (ст. 25 КООНПК)⁴¹, є надто м'якими, що не дозволяє всупереч ст. 44(3) КООНПК здійснювати екстрадицію осіб, які вчинили такі

38 Для України цей рівень становить один рік позбавлення волі (див. ч. 1 ст. 573 КПК).

39 Оціночний звіт по Україні Інкримінації (ETS 173 і 191, GPC 2) (Тема I) (Greco Eval III Rep (2011) 1E (P2) Тема I), затверджений на 52-му Пленарному засіданні ГРЕКО (Страсбург, 17-21 жовтня 2011 р.), пар. 69. <https://old.nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/nazk_files/zvity/2.4.pdf>.

40 Група по обзору ходу осуществления Четвертая сессия Вена, 27-31 мая 2013 года. Резюме страновых докладов. Записка Секретариата. Украина (CAC/COSP/IRG/I/1/1/Add.10), с. 7 <<https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/ImplementationReviewGroup/ExecutiveSummaries/V125723>>.

41 Див. пар. 32 цього висновку.

злочини⁴². Зокрема, ст. 343 («Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу»), ч. 1 ст. 376 («Втручання в діяльність судових органів») та стаття 386 («Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку») КК взагалі не передбачають покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

44. Санкції, передбачені КК за діяння, криміналізації яких вимагають міжнародні антикорупційні конвенції, в певних аспектах виглядають неузгодженими між собою. Наприклад, виглядає незбалансованою караність проявів пасивного підкупу у приватному секторі: ч. 3 ст. 368-3 («Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми») КК передбачає покарання на строк до трьох років позбавлення волі, а ч. 3 ст. 368-4 («Підкуп особи, яка надає публічні послуги») КК – до п'яти років позбавлення волі. Вкрай сумнівно, що пасивний підкуп особи, що надає публічні послуги, в усіх випадках становить більшу небезпеку, аніж пасивний підкуп службової особи юридичної особи приватного права. Втім, такі неузгодженості *per se* не свідчать про неналежне виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань.

Відповідальність юридичних осіб (стаття 26 КООНПК, стаття 10 КООНТОЗ, стаття 18 ETS 173)

45. Міжнародні антикорупційні конвенції містять зобов'язання не лише щодо криміналізації діянь та встановлення санкцій для фізичних осіб, а й щодо відповідальності юридичних осіб, яка, втім, не обов'язково повинна бути кримінальною.

46. Положення КООНПК та КООНТОЗ не конкретизують підстави відповідальності юридичних осіб. Стаття 18 ETS 173, навпаки, є більш конкретною в цьому аспекті, визначаючи, що:

а) юридична особа повинна підлягати відповідальності, якщо злочин було вчинено:

- на користь юридичної особи фізичною особою, що перебуває у певному зв'язку з юридичною особою (у т.ч. йдеться про випадки, коли така фізична особа була співучасником злочину), або

- підлеглим згаданій фізичній особі внаслідок неналежного контролю з боку останньої;

б) зв'язок між фізичною та юридичною особами, який створює підстави для відповідальності останньої, полягає у тому, що фізична особа обіймає керівну посаду в юридичній особі та вчиняє злочин з використанням представницьких повноважень юридичної особи, повноважень приймати рішення від імені юридичної особи чи повноважень здійснювати контроль за діяльністю юридичної особи;

в) зобов'язання щодо відповідальності юридичних осіб стосуються не всіх діянь, криміналізації яких вимагає ETS 173, а лише активного підкупу,

42 Див. пар. 40 цього висновку.

зловживання впливом та відмивання доходів.

47. У правовій системі України зобов'язання щодо відповідальності юридичних осіб за діяння, передбачені міжнародними антикорупційними конвенціями, забезпечуються кримінальним законодавством, а саме – положеннями розділу XIV-1 Загальної частини КК, що передбачають інститут заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Оцінка відповідності цих положень вимогам міжнародних антикорупційних конвенцій видається досить неоднозначною.

48. З одного боку, можна відмітити загалом задовільне виконання Україною положення КК ст. 18 ETS 173, якщо деякі положення розділу XIV-1 Загальної частини КК будуть тлумачитися у відповідності із зазначеною статтею Конвенції⁴³, а саме:

а) у п. 1 ч. 1 ст. 96-3 КК, який визначає підставою застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи злочинів, передбачених у статтях 209 і 306, частинах 1 і 2 ст. 368-3, частинах 1 і 2 ст. 368-4, статтях 369 і 369-2 цього Кодексу, під злочином слід розуміти не лише випадки, коли уповноважена особа діє одноособово, а й випадки, коли вона вчиняє злочин у співучасті з іншими особами⁴⁴;

б) при тлумаченні п. 2 ч. 1 ст. 96-3 КК, згідно з яким підставою застосування заходів до юридичної особи є незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 209 і 306, частинах 1 і 2 ст. 368-3, частинах 1 і 2 ст. 368-4, статтях 369 і 369-2 цього Кодексу, слід виходити з того, що такий злочин було вчинено підлеглим уповноваженої особи.

49. Більш неоднозначним є стан виконання Україною зобов'язань, що випливають зі ст. 26 КООНПК та ст. 10 КООНТОЗ. Як вже відмічалось вище, ці зобов'язання мають абстрактний характер і в частині підстав відповідальності юридичних осіб, і в частині виду відповідальності, якої вони повинні зазнавати, однак при цьому вони стосуються усіх діянь, передбачених цими міжнародними договорами. Це особливо актуально під кутом зору КООНПК, яка містить чисельні положення щодо криміналізації корупційних та пов'язаних з корупцією діянь. Наразі положення розділу XIV-1 Загальної частини КК не передбачають застосування заходів до юридичних осіб у випадках вчинення багатьох злочинів, які віддзеркалюють положення КООНПК.

Наприклад, ст. 96-3 КК не визнає підставами застосування вказаних заходів прояви пасивного підкупу у публічній та приватній сферах, передбачені

43 Оскільки ст. 96-3 КК за будь-яких умов потребує змін (див. наступний параграф цього висновку), виправданним видається й уточнення підстав застосування заходів щодо юридичних осіб.

44 Абзац 2 ч. 1 ст. 65 ЗУ «Про запобігання корупції» є більш конкретним у цьому питанні, ніж КК, говорячи про «вчинення від імені та в інтересах юридичної особи її уповноваженою особою злочину самостійно або у співучасті».

ч.ч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, ч.ч. 3, 4 ст. 368-3, ч.ч. 3, 4 ст. 368-4 КК. Саме по собі це ще не дає підстав говорити про невиконання Україною зобов'язань, що впливають зі ст. 26 КООНПК, адже остання не виключає й цивільної чи адміністративної відповідальності юридичних осіб за національним правом. Однак у правовій системі України відсутні підстави для застосування до юридичних осіб і цих двох видів юридичної відповідальності, якщо діяння фізичних осіб, криміналізації яких вимагає КООНПК, перебувають у зв'язку з юридичними особами. Отже, принаймні часткове невиконання Україною статті 26 КООНПК все ж має місце.

Оскільки Україна пішла шляхом запровадження інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, то належне виконання вимог ст. 26 КООНПК повинно, вочевидь, полягати у розширенні підстав для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб шляхом поширення можливості застосування таких заходів хоча б на всі випадки, коли уповноваженими фізичними особами було вчинено злочини, що віддзеркалюють імперативні зобов'язання КООНПК щодо криміналізації діянь (статті 15-17, 23, 25 КООНПК).

Конфіскаційні процедури (статті 31, 54, 55 КООНПК, статті 12-14 КООНТОЗ, статті 19, 23 ETS 173)

50. Міжнародні антикорупційні конвенції містять низку зобов'язань щодо конфіскаційних процедур стосовно майна, пов'язаного із вчиненням злочину. Ці зобов'язання стосуються як національного контексту, так і контексту міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

51. Крім того, Антикорупційною мережею на адресу України було висловлено рекомендацію запровадити так звану розширену (цивільну та кримінальну) конфіскацію доходів⁴⁵.

52. Загалом міжнародно-правові зобов'язання щодо конфіскаційних процедур та рекомендації щодо їх впровадження виконані Україною задовільно внаслідок неодноразових змін до законодавства. Зокрема, у своїй сукупності виконання зазначених зобов'язань забезпечують статті 96-1 та 96-2 КК, ст. 100 КПК і глава 12 ЦПК. Однак в окремих аспектах законодавство України видається таким, що не повністю відповідає міжнародному праву.

53. Стаття 31 КООНПК говорить про зобов'язання держав-учасниць у сфері конфіскаційних процедур щодо всіх злочинів, передбачених Конвенцією, у тому числі щодо перешкоджання здійсненню правосуддя (ст. 25 КООНПК). При цьому окремі прояви перешкоджання здійсненню правосуддя можуть реально здійснюватися з використанням певного майна (наприклад, підкуп свідка). Як вже відмічалось вище, статтю 25 КООНПК віддзеркалює в КК України ціла група норм. Однак, на жаль, застосування конфіскаційних процедур можливе далеко не у всіх випадках вчинення цих злочинів.

45 Певним еталоном щодо природи розширеної конфіскації є ст. 5 Директиви 2014/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 3 травня 2014 року про замороження та конфіскацію засобів та доходів, отриманих злочинним шляхом у Європейському Союзі.

Зокрема, згаданий підкуп свідків карається за ст. 386 КК, санкція якої передбачає покарання у вигляді штрафу від п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців. У свою чергу, ч. 1 ст. 96-1 КК пов'язує можливість спеціальної конфіскації майна, пов'язаного із вчиненням злочину, з випадками, якщо:

а) злочин є умисним злочину і в Особливій частині КК за нього передбачене основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; або

б) злочин прямо згаданий у переліку, передбаченому ч. 1 ст. 96-1 КК.

З огляду на те, що санкція ст. 386 КК не передбачає основного покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а сама ця стаття спеціально не згадується у ч. 1 ст. 96-1 КК, застосування спеціальної конфіскації у випадку вчинення злочину, передбаченого ст. 386 КК, неможливе. Відповідно, є неможливим вилучення майна, що призначалося або було використане для підкупу свідка.

Ця проблема буде автоматично розв'язана за умови посилення караності віддзеркалень статті 25 КООНПК в українському кримінальному законодавстві, передбачених ст. 343, ч. 1 ст. 376, ст. 386 КК⁴⁶.

55. Положення п. 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК та глава 12 ЦПК, вочевидь, мають за мету впровадити у правову систему так звану розширену конфіскацію. Однак, в цих положеннях у порівнянні з «еталонною» ст. 5 Директиви 2014/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 3 травня 2014 року про замороження і конфіскацію засобів та доходів, отриманих злочинним шляхом у Європейському Союзі, не виправдано змінений об'єкт конфіскації, а також предмет і стандарт доказування. Стаття 5 Директиви 2014/42/ЄС визначає розширену конфіскацію таким чином:

«Держави-члени повинні вжити необхідних заходів для того, щоб зробити можливою конфіскацію, повністю або частково, засобів і доходів, або майна, що належать особі, визнаній винній у вчиненні кримінального правопорушення, яке може призвести, прямо або опосередковано, до економічної вигоди, коли суд, на основі обставин справи, у тому числі конкретних фактів і наявних свідчень, таких, як, що вартість майна є невідповідною законному доходу засудженого, визнав, що вказане майно було набуто в результаті злочинної поведінки».⁴⁷

У п. 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК, в свою чергу, говориться про можливість конфіскації майна засудженого за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом чи його пов'язаної особи, якщо в суді не підтверджено законність підстав набуття прав на таке майно. Таким чином, якщо в ст. 5 Директиви 2014/42/ЄС факт неспівмірності вартості майна та законних доходів засудженого є лише одним із можливих доказів на користь того, що майно було набуто в результаті злочинної діяльності, то в п. 6-

46 Див. пар. 43 цього висновку.

47 Від редактора: отже, згідно з Директивою 2014/42/ЄС, конфіскація відповідного майна є можливою у разі, якщо суд встановить сукупність двох обставин: 1) вартість майна є невідповідною законному доходу засудженого і 2) вказане майно було набуто в результаті злочинної поведінки.

1 ч. 9 ст. 100 КПК зазначена неспівмірність перетворена на єдину підставу для вилучення майна в особи.

З іншого боку, ст. 291 ЦПК пов'язує підстави для визнання активів засудженого необґрунтованими з тим, що на підставі поданих доказів не встановлено, що активи або грошові кошти, необхідні для придбання активів, щодо яких поданий позов про визнання їх необґрунтованими, були набуті на законній підставі. Таким чином, це положення, на відміну від ст. 5 Директиви 2014/42/ЄС, зорієнтоване не на встановлення того, що майно було набуто в результаті злочинної діяльності, а на встановлення відсутності законних підстав його набуття.

Імунітети (стаття 30 КООНПК)

56. Стаття 30(2) КООНПК містить рамкове зобов'язання для держав-членів цього договору щодо особливостей застосування імунітетів у випадку здійснення кримінального переслідування щодо злочинів, визначених цієї Конвенцією.

57. Крім того, депутатський та суддівський імунітет були предметами уваги в рамках моніторингу виконання Україною зобов'язань за міжнародними антикорупційними конвенціями.

Зокрема, у рамках Першого та Другого раундів оцінювання ГРЕКО висловлювало занепокоєння щодо конституційних та законодавчих положень про депутатський та суддівський імунітети⁴⁸, однак у рамках Четвертого раунду оцінювання рекомендації щодо обов'язкових законодавчих змін обмежувалися лише депутатським імунітетом:

«[В]жити чітких і ефективних заходів, за якими зняття недоторканності з парламентарів не перешкоджатиме кримінальному переслідуванню народних депутатів, які підозрюються у вчиненні корупційних злочинів, зокрема шляхом прийняття пояснень з цього питання з чіткими та об'єктивними критеріями»⁴⁹.

Така зміна позиції пояснюється тим, що за період між двома першими та Четвертим раундами оцінювання істотно змінилися конституційні положення щодо суддівського імунітету, зокрема суддівської недоторканності. Якщо раніше ст. 126 Конституції України передбачала, що суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом, то чинна редакція цієї статті є набагато менш ліберальною для суддів, говорячи, що без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

48 Evaluation Report on Ukraine. Joint First and Second Evaluation Rounds, adopted by GRECO at its 32nd Plenary Meeting (Strasbourg, 19-23 March 2007), p. 104 <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ca221>>.

49 Evaluation Report on Ukraine. Fourth Evaluation Round, adopted by GRECO at its 76th Plenary Meeting (Strasbourg, 19-23 June 2017), p. 104 <<https://rm.coe.int/grecoeval4rep-2016-9-fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-/1680737207>>.

Аналогічна ситуація склалася з рекомендаціями Антикорупційної мережі. Якщо ще в 2015 році вона рекомендувала Україні:

«Переглянути законодавство, забезпечивши, щоб процедури зняття імунітетів народних депутатів і суддів були прозорими, ефективними, ґрунтувалися на об'єктивних критеріях і не були вразливі до зловживань.

Обмежити певною мірою недоторканність суддів і народних депутатів, наприклад, шляхом введення функціонального імунітету і дозволу арешту у випадках, коли особа затримана на місці злочину»⁵⁰, –

то після змін у регламентації суддівського імунітету Антикорупційна мережа наполягає лише на перегляді певних положень щодо депутатського імунітету⁵¹.

58. Незабаром підстави для закидів з боку ГРЕКО та Антикорупційної мережі щодо проблемності конституційних положень про депутатський імунітет зникнуть, оскільки 3 вересня 2019 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)», який передбачає скасування з 1 січня 2020 року тієї складової депутатського імунітету, що має назву депутатська недоторканність, та була предметом критики з боку ГРЕКО та Антикорупційної мережі.

Строки давності (стаття 29 КООНПК)

59. Стаття 29 КООНПК містить рамкове зобов'язання держав-учасниць щодо строків давності для злочинів, передбачених Конвенцією.

60. До певної міри його конкретизують рекомендації Антикорупційної мережі:

«Збільшити строк давності притягнення до відповідальності для всіх корупційних злочинів принаймні до п'яти років та передбачити зупинку відліку строку давності на період часу, коли посадова особа захищена імунітетом від кримінального переслідування».

61. Чинне кримінальне законодавство не відповідає обом зазначеним рекомендаціям Антикорупційної мережі. Стаття 49 КК, яка регулює питання строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, не містить застереження щодо імунітетів, а строки давності за корупційні злочини невеликої тяжкості (наприклад, основний різновид активного підкупу в приватному секторі, передбачений ч. 1 ст. 368-3) становлять менше 5 років.

V. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРИВЕДЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У

50 Антикоррупционные реформы в Украине. 3-ий раунд мониторинга в рамках Стамбульского плана действий по борьбе с коррупцией (отчет утвержден на пленарном заседании Стамбульского плана действий по борьбе с коррупцией ОЭСР 24 марта 2015 года в Париже). С. 78 <<http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Ukraine-Round-3-Monitoring-Report-RUS.pdf>>.

51 Anti-corruption reforms in Ukraine 4 th round of monitoring of the Istanbul Anti-Corruption Action Plan (report was adopted at the ACN meeting on 13 September 2017 at the OECD in Paris). P. 140. <<http://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-4th-Round-Report-Ukraine-ENG.pdf>>.

ВІДПОВІДНІСТЬ З ПОЛОЖЕННЯМИ МІЖНАРОДНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ КОНВЕНЦІЙ

62. Передбачити вимогання як окрему (автономну) форму пасивного підкупу у статтях 354, 368, 368-3, 368-4, 369-2 КК.

63. Викласти статті 354, 368, 368-3, 368-4, 369 КК у спосіб, який би однозначно вказував на те, що можливість чи неможливість суб'єкта пасивного підкупу вчинити або не вчинити обіцяні ним дії не має значення для кримінальної відповідальності.

64. Викласти п. 5 примітки ст. 354 КК у спосіб, який вказував би на множинність варіантів потенційної реакції суб'єкта активного підкупу на вимогання з боку суб'єкта пасивного підкупу.

65. Викласти ст. 354 КК у спосіб, який би поширював її дію на найманих працівників фізичних осіб-підприємців.

66. Доповнити ст. 369-2 КК приміткою, яка би визначала вимогання неправомірної вигоди для цілей саме цієї статті.

67. Викласти ст. 369-2 КК у спосіб, з якого б випливало, що предметом «торгівлі» впливом може бути й удаваний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави.

67. Привести визначення особи, уповноваженої на виконання функцій держави, в примітці до ст. 369-2 КК у відповідність з чинним антикорупційним законодавством.

68. Викласти ст. 369-2 КК у спосіб, який би робив її максимально чіткою в питанні ознак суб'єкта злочину.

69. Доповнити п. 1 примітки до ст. 209 КК вказівкою на те, що постановлення обвинувального вироку за предикатний злочин не є передумовою відповідальності особи за злочин, передбачений ст. 209 КК.

70. Доповнити КК статтею 368-5 щодо відповідальності за незаконне збагачення відповідно до вимог ст. 20 КООНПК з врахуванням причин, через які була визнана неконституційною стаття 368-2 КК.

71. Виключити з ч. 1 ст. 364 КК ознаку «істотна шкода охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб».

72. Доповнити ч. 1 ст. 364 КК вказівкою на те, що зловживання владою або службовим становищем може вчинятися шляхом як дії, так і бездіяльності.

73. Передбачити залякування як окрему форму вчинення злочинів, передбачених статтями 345, 377 та 386 КК.

74. Передбачити пропозицію, обіцянку та надання неправомірної вигоди як окремі форми вчинення злочину, передбаченого ст. 386 КК.

75. Посилити суворість санкцій статей 343 та 354, ч.ч. 1, 2, 3 ст. 368-3, ч.ч. 1, 2, 3 ст. 368-4 КК, ч. 1 ст. 376, ст. 386 КК шляхом передбачення у цих санкціях покарання у виді позбавлення волі або більш суворої максимальної межі для покарання даного виду.

76. Привести у відповідність до ст. 18 ETS 173 формулювання підстав застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, передбачених п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 96-3 КК.

77. Поширити положення п. 1 ч. 1 ст. 96-3 КК, які визначають підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, на злочини, передбачені статтями 191, 343, 345, 347, 348, 349, 364, 368, 376, 377, 378, 379, 386 КК.

78. Викласти п. 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК та главу 12 ЦПК відповідно до ст. 5 Директиви 2014/42/ЄС.

79. Збільшити строки давності притягнення до відповідальності для корупційних злочинів невеликої тяжкості до п'яти років.

80. Передбачити у КК України продовження строку давності на час, коли особа захищена імунітетом від кримінального переслідування.